

АЛЕКСАНДЪР КАЗАНЦЕВ ВЗРИВЪТ

Превод от руски: Петър Велчев, 1977

chitanka.info

В паметта ми завинаги остана една картина от далечното детство. Високите хълмове се спускат към водата, като че отрязани с гигантски нож. Широка река прави остър завой. Бреговете са диви, каменисти, мрачни. Веднага след тях започва вековна тайга.

Нашата лодка се изкачва по Горна Тунгуска, както тук наричат Ангара. Когато преминаваме плитчините, само аз и рулевият оставаме в лодката. Всички останали, включително и баща ми, теглят въжето. Сега, когато плитчината остана зад нас, всички са на веслата. Застанал съм на носа и се чувствавам капитан. Това е галера с гребла. Ние сме смели корсари и сме тръгнали да откриваме нови земи отвъд океана. Хей, кой е на марса^[1]? Какъв е този остров на хоризонта? Плаващ остров? Всички да се качат на палубата!

Саловете един след друг се показват иззад тъмната, закриваща половината небе скала. Чува се блеене.

Капитанът разбира всичко. Проклетите робовладелци са ограбили туземците, натоварили са добитъка им на плаващия остров, окрили са дълбоко в трюма окованите с верига роби. Разбирам, че именно сега ни очаква благороден морски подвиг. По-смело, корсари, напред!

Утрото, е тихо, тихо. Небето е безоблачно. Някъде далече глухо бълбука преминатата вчера плитчина.

Аз проклинам плясъците на веслата ни. Омразните робовладелци не трябва да забележат нищо. Галерата бързо се приближава към плаващия остров. Ясно се виждат овцете и къщичката върху предния сал. Аз обаче знам, че това е рубката на капитана-робовладелец. Ето го — брадат, със синя риза, излиза и гледа небето. Протяга се, чеше си гърба, прозява се и прекръства устата си.

По-тихо, гребци! Трябва незабелязано да се приближим до противника и да се хвърлим в абордаж. Някъде вляво, в клоните на лиственицата прошумолява катеричка. Ако той се обърне... Тихо, тихо. Едва се чуват ударите на веслата.

И изведнъж — страшен тласък. Аз скривам глава в раменете си. Аз плача, забравил за корсарите. Човекът, който кара сала, пада на колене от учудване. Устата му е отворена. Овцете бляят, хвърлят се към водата. Усещам втори удар — по-страшен. Вратата на къщичката се разтваря с размах, но оттам не излиза никой. Вляво, зад тайгата, нещо блести, съперничейки сякаш на слънцето.

— Дръж се! — едва достига до мен гласът на баща ми.

Въздухът — гъст и тежък — ме връхлита. Аз се хващам за борда, крещя. Приглася ми изплашеното, паническо блеене на овцете.

Виждам как те една след друга падат във водата, сякаш нечия гигантска длан ги помита от сала. По реката се носи огромна вълна. Виждам как се пречупва празният вече сал. Гредите му щръкват нагоре. Лодката ни подскача, като че се намира над плитчина. Аз се задъхвам и гълтам с уста въздуха. Пръстите ми се разтварят и, целият мокър, се търкулвам на дъното. Там има вода и мирише на риба. И веднага става тихо, тихо...

Далечен спомен, страница от детски дневник. Ето я тази опърпана, кафява тетрадка, на която пише 1908 година. Тогава, преди тридесет и осем години, на двеста и петдесет километра от мястото, където бяха пометени от сала във водата овцете, в тайгата бе паднал страшен метеорит, за който много се писа и разказва в Сибир.

За какво ми е притрябвала старата тетрадка? Защо бюрото ми е затрупано със статии и книги за Тунгуския метеорит?

Изпълнен с полемична страст и дискуссионна ярост, вземам лист хартия. Да, готов съм да споря!

Може би е най-добре да започна този разказ от часа, в който сутринта на 3 април 1945 година при мен в редакцията на списанието дойдоха двама души. Всеки от тях сложи на бюрото ми по един обемист плик.

Единият, гигант на ръст, постави на пода голям куфар. Беше силно прегърбен, като че ли разглеждаше нещо на пода. Той имаше едри, сякаш изсечени черти на лицето и склучени рошави вежди, изпод които мечтателно гледаха светлосини очи.

Спътникът му седеше на стола изправен, без да докосва облегалката. Той беше строен, с възтесни рамене. Очилата с рогови рамки придаваха учен вид на неговото леко скулесто лице.

— За в-в-вашето списание — започна гигантът, заеквайки на буквата „в“ — несъмнено ще бъде интересен научният спор, който ще бъде решен от етнографската експедиция на Академията на науките в района на Подкаменна Тунгуска.

— Ако утвърждаването или отричането на една безсмислица може да бъде наречено научен спор — язвително забеляза човекът с очилата.

— Бих в-в-ви помолил — свирепо се обърна към него първият посетител — да не ме прекъсвате. Ето ви два плика — той вече говореше с мен, като че не забелязваше противника си, — тук са изложени две хипотези по повод на една странна етнографска загадка.

— Не бихте ли ме запознали със същността на спора? — помолих аз.

— Известно ли в-в-ви е, че в Северен Сибир, източно от Енисей, живее народността евенки? Хората на вашите и моите години — разбира се, не говоря за специалистите — понякога неправилно ги наричат тунгуси. Евенките принадлежат към жълтата раса и са сродни с манджурите. Някога те са били народ от в-в-войнствени завоеватели, нахлули в Средна Азия. Те обаче били изгонени оттам от якутите и отстъпвайки на север, се скрили в непроходимите сибирски гори. Впрочем и якутите трябвало да отстъпят завзетата от тях цветуща страна на по-силни завоеватели — монголците — и също да се оттеглят в сибирските гори и тундри, където станали съседи на евенките...

— Сергей Антонович толкова обича етнографията, че никога не пропуска случая да пропагандира тази наука — прекъсна го вторият посетител. — Ще си позволя да формулирам неговата мисъл: нито евенките, нито якутите са коренните жители на Сибир.

Той говореше подчертано сериозно, но леко отпуснатите ъгли на устните му придаваха израз на едва доловима насмешка.

— И ще докажа! Ето! В-в-вижте, моля ви се!

Сергей Антонович, пъшкайки, се наведе, отвори огромния си куфар и за голямо мое учудване измъкна оттам исполинска пожълтяла кост. И тържествено я сложи на бюрото върху ръкописите.

— Какво е това? — неволно се дръпнах аз.

— Пищялна кост на коренен обитател на Сибир — с патос събщи Сергей Антонович, като ме гледаше с щастливите си прозрачни очи.

— На коренен обитател? — С ужас се опитах да си представя притежателя на подобни кости.

— Това е пищялна кост на слон — разпръсна предположенията ми Сергей Антонович.

— В Сибир? Слонове? Може би мамути? — усъмних се аз.

— Слонове! Аз открих тази кост. Миналата година пропътувах блатата и плитките езера, търсейки полезни изкопаеми, и, представете си, на шейсет и петия градус северна ширина и сто и четвъртия градус източна дължина се натъкнах на слонско гробище. Платото като с гигантска ограда беше заобиколено от в-в-всички страни с хребети. Горещото сибирско слънце беше разтопило пласта на в-в-вечния лед и... Не искате ли да запалите? — протегна ми той табакерата си.

— Благодаря, не пуша.

— Материала за тази табакера отрязях от истински слонски бивни — прави, а не извити, като на мамута. Три седмици не ядох нищо, освен едни растения от семейството на сенникоцветните. От тях е много по-добре да се правят свирки, отколкото ядене. Аз изоставих на слонското гробище в-в-всичките си провизии, само и само да домъкна тази кост и част от зъба.

— Трябва да отбележим, че Сергей Антонович самоотвержено се натовари с тези любопитни кости, макар да носеше вече образци на намерената от него ценна руда. Любител-етнограф, любител-палеонтолог, той освен всичко това е и професионален геолог.

Гигантът изгледа своя спътник.

— Изследването на откритите геоложки слоеве ме доведе до извода, че преди последния ледников период в-в-в Сибир е имало горещ африкански климат. Там са се в-в-въдели слонове, тигри...

— И естествено, живели са африкански негри, както е готов да твърди нашият почтен учен.

— Да, сигурен съм, че племето на коренните доледникови сибиряци е съществувало и може би дори има потомци, доживели до наши дни. В глухата сибирска тайга се носят легенди за някаква тайнствена чернокожа жена...

— Има живописно описание на срещата ѝ с ангарския ловец Кулешов — каза спътникът на Сергей Антонович, сваляйки очилата си, за да ги изтрие с кърпичка. Присвил очи, той се взря над мен, някъде в далечината. — Благодарение на любезната настойчивост на Сергей Антонович аз научих наизуст това описание. Представете си: рев, грохот и черни мокри камъни посред бялата пяна. Почти триейки се о надвисналите от брега скали, между камъните се провира лодка с високи бордове. Тя заравя високия си нос в пяната. В нея стои чернокожа жена. Единственото ѝ облекло е превръзката около бедрата.

Играят, развявани от вятъра, дълги рижи коси. Кулешов е бил готов да се закълне, че тя имала гигантски ръст. Но лицето ѝ не успял да разгледа. Ловецът казал, че тя се занимава с магьосничество при старците. През плитчината преминавала без дрехи, бояла се да не потъне.

— Аз твърдя, че това е последният потомък на доледниковите сибиряци — сложи на бюрото огромния си юмрук Сергей Антонович. — У тази жена се е проявила далечна наследственост!

— Ето ви любопитен образец на извод, неоснован на никакви предпоставки. Здравомислещият човек едва ли ще стигне до такова заключение.

— Да видим как в-в-вие ще отричате това там, на място — разсърди се Сергей Антонович. — Аз твърдо реших да в-в-ви в-в-вземем с нас, макар и да сте кабинетен физик, пък и съставът на експедицията е вече комплектуван. Ще ви в-в-взема като мой противник и няма да ви дам да се занимавате с никакви електрони и неутрони, докато в-в-вие не се предадете и не признаете моята хипотеза.

Физикът се усмихна.

— Ние ви молим да отворите пликовете — обърна се той към мен — и да публикувате онази хипотеза, за която ще ви телеграфираме от Вановара, закъдето заминава комплексна експедиция на Академията на науките под ръководството на Сергей Антонович.

— А на мен съобщете телеграфически в-в-в-вановара какво дълбокомислено бълнуване е било запечатано в-в-в плика от този почтен, в-всичко отричащ учен — изръмжа Сергей Антонович.

Моите враждуващи посетители се сбогуваха с мен и си отидоха. Загледан в оставените ми пликове, аз се замислих. Какъв ли е този странен повод, накарал да спорят двама толкова различни специалисти?

— Извинете — чух тих глас.

Вдигнах очи и отново видях пред себе си физика. Този път очите му бяха сериозни, а устните — здраво стиснати.

— Върнах се да ви предупредя, че в моя плик действително е изложена хипотеза, но тя няма никакво отношение към чернокожата жена — нещо, което безусловно би поразило милия Сергей Антонович,

който не допуска, че експедицията му би могла да бъде отвлечана със странични въпроси.

— За какво е тогава вашата хипотеза? — с интерес запитах аз. Работата ставаше все по-объркана.

— За Тунгуския метеорит.

— Който падна близо до факторията^[2] Вановара през 1908 година?

— Който никога не е паднал на Земята.

Не е паднал на Земята?! Пред мисления ми поглед преминаха саловете с щръкнали греди, овцете, падащи във водата, заревото над тайгата.

— Били ли сте на мястото, където падна метеоритът? — едва се сдържах аз.

— Специална експедиция за там няма, но аз използвам случайното разминаване между възгледите на Сергей Антонович и моите по въпроса за неговата чернокожа, за да отида в този район. Искам да установя там някои детайли и тогава ще ви изпратя телеграма с молба да отворите плика. Вие ще разберете какво трябва да направите.

Той говореше всичко това съвсем безапелационно, с обезоражаваща убеденост.

— Имам основания засега да не съобщавам никому за своята хипотеза. Когато пристигнем на мястото, ще запозная с нея Сергей Антонович, защото иначе той може да откаже да ме вземе със себе си. А сега сбогом!

Необикновенният доверител ми протегна ръка и назова името си. Още веднъж през този ден бях поразен. Пред мен стоеше известен физик-теоретик.

Гледах затворилата се след него врата, опитвайки се да осъзная всичко случило се. Историята с чернокожата някак от само себе си се отдръпна на втори план. Вълнуваше ме съвсем нова мисъл.

Не е имало метеорит?!

Аз пък няма да се предам толкова бързо! За метеорита съм готов да поспоря. С очите си видях заревото на катастрофата, изпитах въздушната вълна на гигантския взрив.

Решението беше взето. Аз ще опровергая хипотезата на знаменития физик, каквато и да е тя.

Прерових архивите си. Всичко, отнасящо се до Тунгуския метеорит, който някога специално ме интересуваше, беше извлечено. Ето редовете от детския дневник. А ето и откъс от доклада на Л. А. Кулик, изнесен от него в Академията на науките през 1939 година:

„Фактът на падането на Тунгуския метеорит около 7 часа сутринта на 30 юни 1908 година е отбелязан от многобройни наблюдатели... при ясно небе и хубаво време... След падането на болида^[3] в тайгата над нея се издигна в небето «огнен стълб», а след това се раздадоха три-четири мощни удара, които бяха чути на хиляда километра. В реките въздушната вълна издигна «валове», събаряше на земята хора и животни, поваляше огради, повреждаше постройки, разтърсваше къщи, люлеейки в тях висящите предмети“.

Как може да се говори, че метеорит не е имало, уважаеми приятелю? Или вие считате, че заслужава доверие само вашата проникновена интуиция, а не и показанията на много хиляди хора?

Ето ви и обективните данни на безчувствените прибори.

Въздушната вълна е била два пъти регистрирана в Лондон, тоест тя два пъти е обиколила земното кълбо. Сеизмичните станции в Иркутск, Тбилиси, Ташкент и Йена са отбелязали земен трясък с епицентър в района на Подкаменна Тунгуска.

Какво можете да противопоставите на това, драги мой учени физико? Въплътена самонадеяност?

Аз прехвърлях многобройните свидетелства на очевидци:

„Огнено кълбо, по-ярко от слънцето... огнен стълб, видян на стотици километри... черни кълба дим, превърнали се в облак сред безоблачното небе... счупени стъкла на разстояние 400 километра...“

Това са показания на кореспондентската мрежа на Иркутската сеизмична станция. Те не могат да бъдат пренебрегнати.

Да прочетем по-нататък: „чумовете^[4] се разлетяха“, „елените загиваха...“ „гората се къртеше...“ — това казваха евенките.

„Лъхна такава топлина, че ризата ми сякаш се запали...“ — казва работник от Вановара. Дори близо до Канск, на 800 километра от мястото на падането, някакъв машинист, изплашен от грохота, спрял влака.

„Не, мой почтени, но лекомислени опоненте, времето, когато Л. А. Кулик е трябвало да доказва факта за падането на Тунгуския метеорит, мина. Оттогава под ръководството на Кулик се проведеха

няколко експедиции до този район. Там бяха открити следи от поразителни разрушения: на площ от осем хиляди квадратни километра цялата гора беше повалена. Вие сами ще видите как в района на гигантския бурелом лежат стволите на исполински лиственици, сочейки с изкъртените си корени в една точка — центъра на феноменалната катастрофа. Вие ще се убедите, че в радиус от тридесет километра не е устояло нито едно дърво, а в радиус от шестдесет километра по всички възвишения дърветата са изтръгнати. За да се предизвика взрив с такава сила, са нужни хиляди тонове най-силно взривно вещество.

Откъде е могла да се появи такава енергия? Аз ще ви отговоря, драги мой физико, така както вие сами бихте отговорили на някой ученик. Метеоритът, запазил своята космическа скорост, се е ударил о Земята и цялата му кинетична енергия мигновено се е превърнала в топлина, което е равносилно на взрив.

Ще обърна вниманието ви, мой учени противнико, който никога не сте бил в района на тунгуската катастрофа, че за местните жители падането на метеорита никога не е било спорен въпрос. Старите жители твърдят, че нито един от местните хора не се е приближавал до мястото, където се е спуснал от небето богът на огъня и гърма — ослепителният Огди. Това място е прокълнато от шаманите. Само в първите дни след катастрофата евенките минали оттам, търсейки овъглените трупове на своите елени, разрушените навеси с остатъци от имуществото си и видели фонтан от вода, който бликал три дни изпод земята. Може би ще бъде по-добре, мой безусловно заслужаващ по-добра съдба опоненте, ако вие вместо хипотеза, отричаща едно очевидно явление, измислите обяснение за този закъснял страх на местните жители.“

И най-сетне, последното необяснено явление, свидетелстващо за връзка с някакво космическо събитие.

На масата пред мен лежи снимка, направена в Наровчат, Пензенска губерния, от местния учител. Снимката е направена през нощта, едно денонощие след падането на метеорита в Сибир. Това се потвърждава и от сведението на намиралия се същата нощ в Ташкентската обсерватория академик Фесенков, който напразно очаквал тъмнината, за да започне своите наблюдения.

След падането на метеорита в целия район — от басейна на река Енисей до Атлантическия океан, и дори в Средна Азия и край бреговете на Черно море — е имало бели нощи, когато можеш да четеш в полунощ. На височина осемдесет и три километра са били забелязани светещи сребристи облаци с неизвестен произход.

Ето ви задача, скъпи мой напразно жадуващ за лаври опоненте. Обяснете връзката на това явление с падналия метеорит, вместо да се компрометирате със спор по повод установения факт за падането на болида.

С една дума, аз бях заразен от полемичен хазарт и една блестяща язвителна статия, разгромяваща неизвестната за мен антиметеоритна хипотеза, лежеше вече в моята мастилница. Нямах търпение да узная съдържанието на предадения ми плик.

Но нетърпението ми, както и полемичният хазарт, бяха подложени на голямо изпитание.

От 3 април до 14 август 1945 година аз не получих никаква вест от своите доверители.

Съобщението за прословутата атомна бомба, хвърлена над Япония, ме отвлече от всички мисли за физика, за геолога-етнограф и за техните хипотези. Но внезапно получената телеграма ми представи всичко в нова, неочаквана светлина:

Сравнете сеизмичните данни на труса от 30 юни 1908 година и на втория американски подарък. Търся негърката.

Не можеше да има съмнение. Моят физик имаше пред вид атомната бомба, за която бе чул по радиото.

Няма да скрия, преживях усещането, че са ме ударили със здраво натъпкан чувал по главата.

С вълнение се зах да изучавам подробностите около взрива на опитната бомба в щат Ню Мексико, когато от мястото на изпарилата се стоманена кула към небето се издигнал огнен стълб, видим на много десетки километра.

Прочетох много внимателно описанията на взривовете в Хирошима и Нагазаки, където ослепителното огнено кълбо от газове, нажежени до двадесет милиона градуса, се издигнало нагоре, понесло

след себе си стълб от пламък, който прегорил облаците и се разлял в небето като гигантска гъба от черен дим.

Ръцете ми трепереха, когато сравнявах тези подробности с така грижливо подготвяното от мен за дискусиата описание на взрива в тунгуската тайга.

За да проверя всичко още един път, отидох в Академията на науките, в Комитета по метеоритите и получих допълнителен материал за „тунгуския взрив“! Там аз узнах за гибелта на научния секретар по метеоритите Л. А. Кулик.

Забележителният руски учен още в първите дни на Отечествената война доброволно бе отишъл да защитава родината със същата вяра в победата, с която учудваше света по време на изследванията на Тунгуския метеорит.

Колко жалко, че този изтъкнат учен не можа да завърши своите изследвания, като съпостави сеизмичните записи от падането на метеорита с тези от атомния взрив!

Тези съпоставки, с помощта на Института при Академията на науките, успях да направя аз.

Характерна особеност на сеизмичните записи от тунгуското сътресение беше регистрацията на два тласъка с интервал във времето толкова по-голям, колкото по-далече от мястото на взрива се е намирала сеизмичната станция. Вторият тласък в района на регистриращата станция е бил предизвикан от въздушната вълна, разпространила се от мястото на взрива с по-малка скорост, отколкото вълните в земната кора.

Анализът на показанията на сеизмографите, отбелязали атомния взрив в Нагазаки, с поразителна точност възпроизведе картината на записите от 30 юни 1908 година.

Нима през 1908 година сме преживели първия атомен взрив на Земята?

Пред мен лежеше пликът, съдържащ мислите на руския физик-теоретик, гениално видял една атомна реакция в тунгуската катастрофа. Аз едва успях да потисна раздражението си от учения, който търсеше в тайгата някаква рижа негърка, вместо да публикува своите идеи.

Счетох колебанията за излишни и отворих плика.

Оказах се прав в своите закъснели догадки. Моят теоретик беше предвидил всичко.

Да, тунгуската катастрофа, по време на която взривовете са били чути на хиляди километри, катастрофата, предизвикала небивали разрушения и истинско земетресение, породила ослепително кълбо от газове с температура десетки милиони градуса, което след това се превърнало в стремителен огнен стълб, видим на разстояние 400 километра — тази катастрофа е могла да бъде само атомен взрив.

Физикът предполагаше, че навлезлият в земната атмосфера метеорит, чието тегло той определяше не на хиляди или стотици хиляди тонове, както се считаше преди, а максимално на сто километра, не е бил желязно-никелов, каквито са обикновено металните метеорити, а уранов или пък е бил съставен от още по-тежки, неизвестни на Земята трансуранови елементи.

Огромната температура, която метеоритът е придобил, прелитайки през земната атмосфера, е била едно от условията, при които е станала възможна реакцията на атомния разпад. Метеоритът е избухнал, отделяйки атомната си енергия, без дори да се докосне до Земята. Цялото му вещество, в основната си маса, мигновено се е изпарило, като отчасти се е превърнало в енергия, равна на енергията на взрив от двеста хиляди тона взривно вещество.

Ето защо Л. А. Кулик не бе успял да открие каквито и да било остатъци от метеорита, нито пък кратера, образуван от падането му. В центъра на бурелома се оказало само блато, образувало се над слоя на вечните ледове.

Най-сетне, хипотезата на моя физик обясняваше и двата последни загадъчни момента на тунгуската катастрофа. Тайнствените сребристи облаци, озарили Земята през нощта, са били остатъци от радиоактивното вещество на метеорита, изхвърлени от силата на взрива чак до. Хевисайдовия слой^[5]. Радиоактивният разпад на техните атоми бе предизвикал светенето на околния въздух.

Суеверният страх на евенките, бродещи в първите дни след катастрофата в района на бурелома, е бил предизвикан от „гнева“ на бога на огъня и гърма, ослепителния Огди. Всички, които са посещавали проклетото място, загивали от страшна и неизвестна болест, поразяваща с язви вътрешните органи на човека. Бедните евенки са се оказали жертва на атомния разпад на най-малките

остатъци от веществото на метеорита, разпръснати в района на катастрофата.

Колко блестящи и тънки ми се струваха сега съображенията на моя физик! Та нали именно със същото явление се бяха сблъскали японците в Нагазаки след взрива чак до Хевисайдовия слой. Радиоактивният разпад на отделените се атоми може да продължава в течение на един и половина, два месеца.

Поредният брой на списанието със статията на физика беше вече вързан и изпратен в печатницата, когато получих неговата телеграма от Вановара:

Хипотезата е погрешна. Унищожете ръкописа. Видях чернокожата. Връщам се.

Бях извън себе си от учудване. Сега аз отново не исках да вярвам на физика. Страничен човек трудно би могъл да си представи до каква степен ми беше жал да се разделя с хипотезата за атомния взрив на метеорита! Аз не можех... не можех да накарам себе си да позвъня в печатницата.

Нима е възможно? Какви опровержения е могъл да намери физикът на мястото на катастрофата?

Пристигна още една телеграма — пак от Вановара. С треперещи пръсти разтворих бланката:

Последният потомък на доледниковите чернокожи сибиряци с намерен. Публикувайте.

С недоумение разглеждах телеграмата на Сергей Антонович. Какво влияние е могла да окаже доледниковата негърка върху хипотезата за атомния взрив?

Най-накрая съобразих, че така или иначе няма да мога да разбера нищо. Струваше ми се, че за целта трябва да притежавам най-малко въображението на побъркан.

Пренебрегнах всички догадки, отворих плика на Сергей Антонович и започнах да пресмятам ще може ли неговата статия да замести по обем другата, вързана вече в поредния брой на списанието.

Така се бях увлякъл в това професионално занимание, че не забелязах как вратата на кабинета ми се отвори и в стаята влезе брадат човек с кални ботуши, които оставяха следи по паркета. След като разкопча кожената си куртка и свали ушанката си, той ми протегна ръка като на стар познат.

Гледайки въпросително непознатия, аз вежливо се здрависах и... изведнъж го познах.

Брадата! Очилата липсваха! Но как е могъл толкова скоро да се озове в Москва? Та нали току-що получих неговата телеграма!

Грабнах телеграфната бланка и погледнах датата на изпращането: да, разбира се... забавила се е.

— Ръкописът... — дишайки тежко, очевидно от бързането, изрече физикът. — Идвам направо от летището...

— Списанието е още в печатницата — отвърнах аз. — Но къде са очилата ви?

Физикът махна с ръка.

— Счупиха се.

Той мълчаливо седна в креслото, извади от джоба си кесия с тютюн, сви си цигара със загубелите си кафяви пръсти и измъкна огниво и кремък.

Протегнах му електрическа запалка. Посетителят смутено се усмихна.

— Подивял съм — едносрично каза той, като запали цигарата.

Седяхме мълчаливо един срещу друг. Разглеждах моя преобразен учен. Сега той ми изглеждаше по-широк в раменете. Здравият загар и широката къдрава брада го правеха да прилича на юнак от приказките. Подръпвайки от силната махорка, той мечтателно гледеше в ъгъла. Очевидно, мислите му витаеха надалече.

— Да разказвам ли? — едносрично запита той.

— Разбира се!

— Знаете ли — той ме погледна и изведнъж, присвивайки късогледо очите си, се превърна в познатия ми вече физик-теоретик, — досега аз никога не бях спал в гората, а блато бях виждал само от прозореца на вагона. Не понасях комарите и затова избягвах да ходя

във вилата извън града. Къпех се два пъти в седмицата — той тръсна пепелта на пода, след това се усмихна и виновно ме погледна. — С една дума, подивях — изведнъж изтърси той.

Помълчахме.

— Вероятно се интересувате защо в същност пътувах до мястото на тунгуската катастрофа, какво съм търсил там? Ще започна с пейзажа на тайгата в района на бурелома. Представете си: в центъра на катастрофата, около блатото, за което преди считаха, че е главният кратер и където изглеждаше, че действието на взрива е било най-страшно, дърветата не бяха изкоренени. Всички дървета в радиус от тридесет километра бяха повалени, а тези си стояха. От земята стърчат огромни прътове, между които вече е израсла млада гора... Това са бивши дървета, корените им отдавна са мъртви, по тях няма кора, тя е обгоряла и се е отлюпила. Всички клони са отрязани от чудовищен вихър и на мястото на всяко посичане има въгленче. Телеграфни стълбове — ето на какво приличат тези дървета. Те са могли да устоят само на вертикален ураган, на ураган, който е връхлетял отгоре.

Моят посетител замълча и с видимо наслаждение изпрати към тавана гъст облак дим. Аз не прекъснах мълчанието му.

— Тази именно картина ми беше нужна — продължи той, очевидно трудно откъсвайки се от мислите си. — Защо е устояла тази мъртва гора? Само защото дърветата на това място са били перпендикулярни на взривната вълна. А това е могло да стане единствено ако взривът е избухнал над Земята! Нажежените до стотици хиляди градуса газове, прелитайки с огромна скорост, са отрязали клоните, обгорили са дърветата и са създали разреждане на въздуха след себе си. Студеният въздух, който е връхлетял след тях, е угасил пожара.

— Значи, все пак е имало взрив? — почти се зарадвах аз.

— Да, на височина пет километра над Земята. Аз изчислих тази височина, изхождайки от площта на мъртвата гора, която не беше изкоренена. Обикновена геометрична задача.

— Щом метеоритът не е докоснал Земята, не е могло да има никакъв друг взрив, освен атомен. Сега аз съм готов да защитавам вашата хипотеза дори срещу вас самия! — с жар възкликнах аз.

— Това е интересно — каза физикът. — Научен дуел? Защищавайте се!

И ние пристъпихме към една доста странна дискусия. Физикът все пак се оказа мой опонент, но... ние с него си разменихме ролите.

— От какво е могъл да се получи мигновеният взрив на метеорита? — запита физикът, подръпвайки от цигарата.

— Трябва да се предполага, че той е бил изотоп на урана с атомно тегло 235, способен на така наречената „верижна реакция“.

— Правилно. Или изотоп на урана, или плутоний. Сега опишете картината на верижната реакция и веднага ще забележите слабостта на защищаваната от вас хипотеза.

— Охотно ще ви отговоря. Ако атомите на изотопа на урана се бомбардират с неутрони, с електрически незаредени елементарни частици на веществото, то при попадение на неутрон ядрото ще се раздели на две части, освобождавайки огромна енергия и изхвърляйки освен това три неутрона, които разбиват съседните атоми, а те на свой ред изхвърлят по три неутрона. Ето ви картината на непрекъснатата верижна реакция, която няма да се прекрати, докато не се разпаднат всички атоми на урана.

— Съвършено правилно. Но отговорете какво е нужно, да започне атомната реакция?

— Да се разбие първият атом, неутронът да попадне в първото ядро.

— Именно. Но в това е клопката. Знаете ли колко далече един от друг са разположени атомите? Разстоянията между тях са подобни на разстоянията между планетите, ако приравним големината на планетите към големината на атомните ядра. Опитайте се да улучите с летяща комета, както бихме могли да си представим неутрона, една от планетите — тоест ядрото. Физиците са изчислили през каква дебелина уран трябва да премине неутронът, за да попадне той, по теорията на вероятностите, в атомното ядро. Някои от тях стигнаха до извода, че за началото на верижната реакция така наречената критична маса на урана трябва да бъде не по-малко от осемдесет тона.

— Не е истина! Вие прибягвате до нечестни методи. Така се смяташе преди. За началото на атомната реакция е достатъчно уранът да бъде един килограм.

— Съгласен съм — усмихна се физикът. — Вие ме биете със собственото ми оръжие, но не сте разгадали още моето коварство. Да, наистина в половин килограм уран верижната реакция под влиянието

на потока неутрони не може да започне, а в един килограм уран тя непременно ще започне. Какво следва от това? Нима не е ясно, че в падащия метеорит трябва да има не по-малко от един килограм изотоп на уран 235?

— Съвършено вярно.

— Но, от друга страна, са нужни летящи неутрони. Кажете ми от какво е започнала реакцията? Откъде са се взели потоците неутрони?

— А космическите лъчи? Нали в тях се срещат летящи неутрони?

— Вие сте подготвен, безусловно сте подготвен — усмихна се физикът. — Но нали такъв поток неутрони е съществувал и извън пределите на атмосферата. Защо метеоритът не е избухнал там?

— Тук решаваща роля играе скоростта на неутроните. Защото при голяма скорост те могат да не причинят вреда на ядрото, също както куршумът, който пробива дъска, без да я разцепи.

— Удивително вярно — удари с юмрук по масата физикът. — За да започне верижната реакция, летящите неутрони трябва да бъдат забавени.

— А ако върху скоростта на неутроните е повлияла високата температура, нагряването на метеорита при преминаването му през атмосферата...

— Хванахте ли се! — закрещя физикът, скачайки от стола. — Вие сте разумен, драги опоненте! Вече ни се налага да допускаме. „Ако“! Никакви „ако“! Аз не зная как американците са направили своята атомна бомба, но сега ние с вас неволно разгадахме целия й „механизъм“. Да, най-трудното, което е трябвало да постигнат американците — това е да забавят неутроните. И за тази цел те едва ли са минали без тежка вода.

— Вярно е, американците наистина са използвали тежка вода. Откъде сте така добре осведомен, след като сте се намирали в тайгата по това време?

— Аз бях осведомен не в тайгата, а още преди тайгата. Нали съм теоретик. Теоретиците са длъжни да открият решението на задачата отнапред, много години преди тя да бъде решена от практиците, от емпириците. Ето например в нашия метеорит е трудно да си представим наличието на забавящи елементи, които да се включват в

момента, когато това е нужно. А при американската бомба те са били направени изкуствено.

— Какво сте търсили тогава в тунгуската тайга, ако още преди да заминете сте знаели, че не е могло да има атомен взрив? — скочих аз, готов да се нахвърля върху физика, който с такава убийствена студенина опровергаваше самия себе си.

— Аз търсех онова, което би могло да се намира там преди катастрофата. Затова с минотърсач в ръце изминах немалко километри, изхапан до кръв от проклетите комари.

— С минотърсач?

Вперих очи във физика и няколко мига мълчах, съобразявайки.

— И намереното там промени възгледите ви? — почти изкрещях аз. — Нима подозирате, че взривът е бил подготвен изкуствено, че ние сме имали работа с атомна бомба?

— Не — спокойно възрази физикът. — Този атомен взрив не е бил предизвикан от бомба.

— Предавам се. Повече не мога. Значи, нищо не е вярно... Вие нищо ли не намерихте?

— В продължение на месец и половина пребиваване в района на бурелома аз не намерих нито метеоритен кратер, нито остатъци от метеорита или негови следи, нито каквито и да било метални предмети, които са могли да се намират там преди взрива. Това не е толкова странно. От взрива дори дърветата са потънали в торфа на четири метра дълбочина. Но...

— Какво „но“? Не ме измъчвайте... Разказвайте, какво намерихте?

— Не ме прекъсвайте. Ще ви разкажа всичко по ред.

— Предавам се. Вече не съм опонент, а само слушател: Разрешете ми само да записвам.

— Както вече ви казах, опитите с минотърсача не ми дадоха нищо. Тъй като експедицията едва започваше своята работа, аз бях принуден след търсенето на бурелома да тръгна заедно със Сергей Антонович, според уговорката, която имахме с него, да търсим неговата глупава чернокожа жена, живееща някъде в тайгата. Разбира се, тогава дори не мислех, че тя може да опровергае първоначалната ми хипотеза. Намерихме водачи евенки и с техните елени поехме на път.

— Атомният взрив и чернокожата! Каква е връзката? — простенах аз.

— Вие обещахте да не ме прекъсвате.

— Но все пак у вас, учените, трябва да има логика. Е, добре, млъквам.

— Около два месеца търсихме неуморно последната от племето на чернокожите сибиряци. Научихме, че е жива и магьосничествува някъде. Най-сетне се добрахме до убежището ѝ, около мястото с удивително звучното име „Таимба“, непривично и за руския, и за евенкия език. Заведе ни дотам евенкът Иля Потапович Лючеткан, който някога е служил като водач на самия Кулик, въпреки забраната на шаманите. Той е древен старец с кафяво сбръчкано лице и толкова тесни очи, че почти винаги изглеждат затворени.

„Шаманката е странен човек — казваше той, поглаждайки голата си брадичка. — Преди четиридесет, а може би и преди по-малко години тя се появи в рода Хурлангир. Беше урочасана.“

Ние знаехме, че евенките наричат така и контузените, и безумните.

„Не можеше да говори — продължаваше Иля Потапович, — крещеше. Силно крещеше. Нищо не помнеше. Умееше да лекува. Само с очи умееше да лекува. Стана шаманка. Много години не разговаряше с никого. Чуден човек. Черен човек. Не беше наш човек, но беше шаманка... шаманка... Тук живеят още много стари евенки. Руския цар отдавна го няма. Търговеца, който събираше кожи от евенките, също отдавна го няма, а те още имат шаман. Другите евенки отдавна изгониха шамана. Взеха си учител. Ще издаваме горски вестник. А тук все още има шаманка. За какво ви е да я гледате? По-добре да ви покажа ловджийската задруга. Такива ми ти работи.“

Сергей Антонович разпитваше и тъй, и иначе от кой род е самата шаманка, надявайки се да разбере произхода ѝ. Успяхме обаче да установим само, че до появата ѝ в рода Хурхангир за нея никой нищо не е знаел. Възможно е да се е лишила от говора и от паметта си по време на метеоритната катастрофа и очевидно не се е оправила окончателно и досега.

Лючеткан казваше:

„При царя евенките ги караха да се кръстят, но те си запазиха шаманите, не искаха да се подчиняват на царя. Почитаха черния

морски гмурец, рибата таймен^[6], а също и мечката. А сега прогониха шаманите.“

Той ви разказа, че черната шаманка си имала свои, странни обреди.

Тя се занимавала с магия рано сутрин, когато изгрява утринната звезда.

Лючеткан ни събуди — мен и Сергей Антонович. Тихо станахме и излязохме от чума. Разпръснатите в небето звезди ми напомнях остатъци от някаква вселенска атомна катастрофа.

В тайгата няма открити места, нито поляни. Има само блато.

Чумът на шаманката, с форма на конус, се намираще до тресавището. Плътната стена, образувана от листвениците, сякаш се отдръпна, видяха се по-ниските звезди.

Лючеткан ни спря.

„Тук трябва да чакаме.“

Видяхме как от чума излезе висока снажна фигура, а след нея три бабички евенки, които изглеждаха съвсем дребни в сравнение с шаманката. Процесията тръгна през блатото.

„Вземете прътове. Ако започнете да потъвате — ще се задържите. Ще минем отстрани, ако искате да гледате и да се смеете.“

Като акробати, които ходят по въже, с прътовете в ръце ние вървахме по живото, сякаш дишащо под краката ни блато, а купчините пръст отдясно и отляво помръдваха, като че се готвеха да скочат. Дори храстите и младите дървета се люлееха, закачаха се за прътовете ни и сякаш се мъчеха да ни преградят пътя.

Ние свърнахме покрай младата гора и спряхме. Над черната вълнообразна линия на гората сияеше утринната звезда, обкръжена с малък ореол.

Шаманката и нейните спътнички стояха напред блатото с вдигнати ръце. После аз дочух нисък, протяжен звук. И сякаш в отговор на този звук се разнесе далечно горско ехо, което го повтаряше с много октави по-високо. След това ехото, звучейки вече по-силно, продължи в странна, неясна мелодия. Разбрах, че пееше тя, шаманката.

Така започна този неописуем дует между гласа и горското ехо, като при това те често звучаха едновременно, сливайки се в непонятна, но омагьосваща хармония.

Песента секна. Аз не исках, не можех да се помръдна. „Това е доисторическа песен. Моята хипотеза за доледниковите хора е в-в-вярна“ — възторжено прошепна Сергей Антонович.

През деня отидохме в чума на шаманката. Там ни заведе Иля Иванович Хурхангир, сбръчкан старец без нито косъмче по лицето. Дори вежди и мигли нямаше този горски жител, незнаещ какво е прах.

Шаманката беше облечена в много износена евенкская дреха, украсена с пъстри парцалчета и лентички. Очите ѝ се криеха под нахлупената кожена шапка, а носът и устата ѝ бяха увити в изпокъсан шал.

Седяхме в тъмния чум на пода, върху вонящи кожи.

— За какво си дошъл? Болен ли си? — запита шаманката с нисък кадифен глас. И аз веднага си спомних утринната песен в блатото.

Подчинявайки се на някакъв неясен порив, аз се приближих до чернокожата и казах:

„Виж какво, шаманке. Чувала ли си за Москва? Там има много каменни чумове. Там ние сме построили голяма лодка. Тя може да лети. По-добре от птиците лети — до самите звезди — и посочих с ръка нагоре. — Аз ще се върна в Москва, а след това ще полетя с тази лодка по небето. Ще полетя към утринната звезда, на която ти пееш песни.“

Шаманката се наведе към мен. Изглежда, разбра.

„Ще полетя с лодката по небето — разпалено продължавах аз. — Искаш ли да те взема със себе си на утринната звезда?“

Шаманката ме гледаше със сиви, изплашени очи.

В чума цареше мъртва тишина. Нечие напрегнато, внимателно лице се взираше към мен от тъмнината. Изведнъж видях как шаманката започна бавно да се свлича, след това се сгърчи и падна върху кожата. Впила зъби в нея, тя започна да се търкаля по земята. От гърлото ѝ излизаха клокоचेци звуци — може би ридания, може би странни, непонятни думи.

— Ай, ай — закрещя с тънък глас старецът Хурхангир, — какво направи!... Лошо направи. Много лошо... Върви си оттук, бързо си върви. Свещен звезда, а ти говориш — лошо.

„Как можете да засягате в-в-вярата им? Какво направихте?“ — злобно шепнеше Сергей Антонович.

Ние бързо излязохме от чума. С непривична бързина Лючеткан се хвърли да докара елените.

Не познавам по-кротки, по-миролюбиви хора от евенкските горски ловци, но сега не можех да ги позная. Ние напускахме стана, съпроводени от мрачни, враждебни погледи.

„В-в-вие провалихте етнографската експедиция на Академията на науките“ — едва произнесе Сергей Антонович, задържайки своя елен, за да се изравни с мен.

„Вашата хипотеза не е вярна“ — измърморих аз и ударих с пети рогатия си кон.

Ние със Сергей Антонович се скарахме и цели три дни, докато чакахме хидроплана от Красноярск, не разговаряхме нито веднъж.

Само Лючеткан беше доволен.

„Браво — смееше се той и очите му се превръщаха в две напречни бръчки върху кафявото лице. — Добре го показва, че шаманката е само един урочасан човек. Ще пиша за това в евенкския горски вестник. Нека всички горски жители да узнаят!“

Странни мисли бродеха в главата ми. Долетелият хидроплан се полюляваше на вързалата си от бързото течение. Лодката ме закара до самолета, но аз още не можех да откъсна очи от отсрещния бряг на Подкаменна Тунгуска.

Зад отвесната, отрязана като с брадва скала реката сякаш против волята си завиваше косо нататък... към местата на атомната катастрофа. Но на отсрещния бряг не можеше да се види нищо, освен люлеещите се върхове на вече пожълтелите и покрити с ранен сняг лиственици.

Изведнъж аз забелязах на склона някаква подскачаща фигура. Чуха се изстрели. Някакъв човек, а край него — лос!

Евенк и лос!

Без да се колебаю нито миг, седнах в лодката, за да отплувам на отвъдния бряг. Неочаквано в лодката тежко скочи дебелият Сергей Антонович. Ангарецът натисна веслата. Евенкът престана да стреля и се спусна към реката.

Лодката със сила достигна брега и почти наполовина изскочи върху камъните.

„По-бързо! — закрещя евенкът. — Времето бирда хок. Няма никакво време. Шаманката умира. Заповяда да те доведе. Исканецо да

каже.“

За първи път, откакто бяхме скарани, ние със Сергей Антонович се погледнахме.

След минута лосът ни теглеше по първия сняг между стръмния бряг и златистосивата стена на тайгата.

Някога бях чувал, че лосовете бягат със скорост осемдесет километра в час. Но да усещаш сам това, трескаво хванал се за шейната, за да не излетиш... Да виждаш прелитащите, сливащи се в мътна стена пожълтели лиственици... Да примижаваш от връхлитащия в очите ти сняг... Не, не мога да предам усещането си от това необикновено препускане в тайгата! Евенкът беше побеснял. Той гонеше лоса с диви викове и свиркане. Парчета сняг ме биеха в лицето, като че ли имаше снежна буря. От ураганния вятър ме заболяваше ту едната, ту другата буза.

Ето го и стана. Аз разтърквам очи. Очилата ми са се счупили по време на дивото препускане.

Тълпа евенки ни чака. Най-отпред е старецът Хурхангир.

„По-бързо, по-бързо! Няма много време!“ — По бузите му се търкалят едри сълзи.

Тичаме към чума. Жените ни правят път.

В чума е светло. Пращят смолистите факли. В средата, върху някакво подобие на маса или високо ложе, е простряно нечие тяло.

Аз неволно потреперих и хванах Сергей Антонович за ръката. Пред нас, вкаменена в предсмъртно величие, почти гола, лежеше прекрасна статуя, сякаш отлята от чугун. Странните пропорции на смолисточерното лице бяха неочаквани и с нищо несравними. Нима може да се сравни красотата на скала от див черен камък с величествената красота на гръцки храм!

Мъжествена енергия и стаена горест бяха извили тези стиснати от болка женствени устни. Строгите вежди бяха повдигнати в напрегнато усилие. Странните изпъкналости върху надочните дъги правеха застиналото лице чуждо, непознато, несрещано никога.

Пръснатите по раменете коси блестяха едновременно и като мед, и като сребро.

„Нима е умряла?“

Сергей Антонович се наведе и започна да слуша сърцето.

„Не бие“ — уплашено каза той.

Миглите на черната богиня трепнаха. Сергей Антонович отскочи.

„Сърцето ѝ се намира в-в-вдясно!“ — прошепна той.

Наоколо стояха приведените старици. Една от тях се приближи до нас.

„Тя вече няма да говори. Тя ще умира. Заповяда да предадем. Ако летиш на утринната звезда, непременно я вземи със себе си...“

Старицата заплака.

Черната статуя лежеше неподвижно, като че ли наистина беше отлята от чугун.

Тихо излязохме от чума. Трябваше да тръгваме. Реката можеше да замръзне и хидропланът нямаше да успее да се издигне във въздуха. В същност... това е всичко.

Физикът свърши. Стана и очевидно развълнуван, се разходи из стаята.

— Тя умря ли? — нерешително запитах аз.

— Аз ще се върна, непременно ще се върна в тайгата — изрече моят посетител — и може би... ще я видя пак.

Ние вече бяхме добавили няколко фрази към неговата хипотеза за атомния взрив на метеорита, когато в стаята нахълта, също така обрасъл с брада, Сергей Антонович.

— Публикувахте ли моята хипотеза за чернокожата? — попита той, забравил от вълнение дори да поздрави.

Вместо отговор аз му протегнах страницата, която бях започнал да пиша под диктовката на физика. Поразеният Сергей Антонович помълча няколко минути, без да изпуска от ръцете си хартията. После стана, поиска ми своята статия и методично я накъса на малки, акуратни парченца.

А аз още веднъж препрочетох добавката към хипотезата на физика: „Не е изключена възможността да се е взривил не уранов метеорит, а междупланетен кораб, използващ атомна енергия. Приземилите се в горното течение на Подкаменна Тунгуска пътешественици може би са се разпръснали, за да огледат заобикалящата ги тайга, когато с кораба им е станала някаква авария. Подхвърлен на височина пет километра, той се е взривил. При това реакцията на постепенно отделяне на атомна енергия е преминала в реакция на мигновен разпад на урана или на някакво друго реактивно

гориво, което се е намирало на кораба в количество, достатъчно за завръщането му на неизвестната планета“.

[1] Марс (мор.) — наблюдателна площадка на мачтата на кораб. — Б.пр. ↑

[2] Фактория — търговски и културен център в отдалечените райони на СССР. — Б.пр. ↑

[3] Болид — голям ярък метеор. — Б.пр. ↑

[4] Чум — шатра на сибирските номадски племена. — Б.пр. ↑

[5] Слой в атмосферата, намиращ се на височина около 100 км. В него се образуват северните сияния. — Б.пр. ↑

[6] Таймен — вид пъстърва. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.